

Τι ρόλο παίζει η οικογένεια στη σχολική επίδοση των μαθητών

Ιωάννης Χ. Παπαγεωργίου
Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης

1. Εισαγωγή

Πολλές φορές εμείς οι δάσκαλοι αντιμετωπίζουμε πλήθος προβλημάτων που έχουν σχέση με τη συμπεριφορά, τη σχολική ένταξη στο χώρο του σχολείου, τη διαφορετικότητα στην κοινωνική τάξη ή και στην εθνικότητα, τις αντιδράσεις μαθητών ή γονέων άλλοτε ήπιου και άλλοτε έντονου χαρακτήρα. Κάθε φορά αναρωτιόμαστε ποια είναι η σωστότερη αντιμετώπιση, η καταλληλότερη στάση απέναντι σε αυτά τα ζητήματα. Πλήθος αναφορών γίνεται σε τεράστια βιβλιογραφία σχετικών παιδαγωγικών θεμάτων. Είναι σωστό να ανατρεξουμε σε κάποιο βιβλίο ή σε κάποιον ειδικό, αλλά ακόμη σωστότερο είναι να είμαστε γνώστες τουλάχιστον μερικών βασικών και εφαρμόσιμων παιδαγωγικών αρχών.

Το σύγχρονο σχολείο, η αλματώδης ανάπτυξη της κοινωνίας σε βιοτικό και τεχνολογικό επίπεδο, οι απαιτήσεις, η ταχύτητα των γνώσεων, οι προκλήσεις που δέχονται οι μαθητές, οι υποχρεώσεις της οικογένειας απέναντι στο σύνολο, η αρρώστια της εποχής μας, το άγχος, είναι στοιχεία που θα πρέπει να γνωρίζει ο σύγχρονος ενημερωμένος δάσκαλος και να πράττει ανάλογα με την παιδαγωγική του κατάρτιση. Η ανατροφή των παιδιών, οι αξίες που διαχέονται, τα κίνητρα που δίνει η οικογένεια, η κοινωνική τάξη είναι μερικοί παράγοντες που επηρεάζουν όχι μόνο τη σχολική επίδοση των μαθητών, αλλά συνολικά την προσωπικότητά τους, τη μελλοντική τους αποκατάσταση, την τοποθέτησή τους απέναντι στην κοινωνία που τους περιμένει για να προσφέρουν.

2. Περιβάλλον και παιδί

Περιβάλλον είναι όλες οι επιδράσεις, άμεσες και έμμεσες, που δέχεται ένα άτομο από τη στιγμή της σύλληψής του ως το θάνατο⁽¹⁾ (ψυχολογικό περιβάλλον). Αυτό περιλαμβάνει τόσο το φυσικό (γεωφυσικές και βιοφυσικές επιδράσεις) όσο και το κοινωνικό περιβάλλον (κοινωνικο-οικονομικές και πολιτισμικές επιδράσεις). Ιδιαίτερη έμφαση δόθηκε στην επίδραση του κοινωνικο-οικονομικού

1. Καψάλης, Αχ., *Παιδαγωγική Ψυχολογία*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1986, σελ. 48-50.

περιβάλλοντος ως παράγοντα για τη διαμόρφωση των χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του ατόμου που έχει σχέση με την επίδοση στο σχολείο (γλώσσα, αντιληπτικοί τρόποι, κίνητρα μάθησης, δυσκολίες προσαρμογής, επίδοση στα μαθήματα κ.ά.). Κάθε άνθρωπος όμως βιώνει το περιβάλλον του διαφορετικά από άλλους ανθρώπους που ζουν μέσα σε αυτό. Η έρευνα έδειξε ότι η επίδραση της κληρονομικότητας φαίνεται πιο μεγάλη και του περιβάλλοντος πιο μικρή από ό,τι πράγματι είναι. Το ερώτημα, λοιπόν, για τον δάσκαλο είναι αν μπορεί να επιδράσει και μέχρι ποιο βαθμό στις κληρονομικές καταβολές του μαθητή μέσα από την προσφερόμενη αγωγή στο σχολείο.

Από εργασίες του J. Mc V. Hunt (1961) και του B. Bloom (1964) που έγιναν στην Αμερική διαπιστώθηκε πως μερικά παιδιά αδικούν στο σχολείο, γιατί δε φέρουν από το σπίτι τους κατάλληλα μορφωτικά εφόδια, ώστε να ξεκινήσουν τη σχολική τους σταδιοδρομία με τις ίδιες προϋποθέσεις με τα άλλα παιδιά των «καλών οικογενειών». Οι κλινικές παρατηρήσεις του A. Nitschke (1962) έδειξαν⁽²⁾ πως μερικές εκδηλώσεις της συμπεριφοράς, αλλά και ορισμένοι τρόποι κινήσεων, που τις απέδιδαν κυρίως σε γενετικούς παράγοντες, μαθαίνονται και διδάσκονται μέσα στα πλαίσια της καθημερινής επικοινωνίας του παιδιού με τους γονείς του. Είναι αυτό που όλοι σήμερα ξέρουμε λέγοντας για τα παιδιά ότι αντικατοπτρίζουν την οικογένειά τους. Εντυπωσιακή είναι η περίπτωση των λεγόμενων «λυνκόπαιδων», παιδιών που για διαφορετικούς λόγους μεγάλωσαν στην ερημιά, μακριά από την ανθρώπινη επικοινωνία. Η περιπτώσή τους δείχνει πως ο άνθρωπος χωρίς την παιδαγωγική επίδραση της ανθρώπινης συμβίωσης και επικοινωνίας παραμένει σε μια υπάνθρωπη βαθμίδα εξέλιξης και δεν μπορεί να αναπτύξει τις ανθρώπινες ιδιότητές του. Ο J. Watson είπε: «Δώστε μου μια ντουζίνα παιδιά και έναν κόσμο όπου θα τα αναθρέψω. Εγγυώμαι πως το καθένα από αυτά θα το διαμορφώσω στην κατεύθυνση που θέλω εγώ». Ο Piaget⁽³⁾ πιστεύει πως η κληρονομικότητα, το περιβάλλον και η μεταξύ τους αλληλεπίδραση δεν αποτελούν τους κυριότερους παράγοντες της πνευματικής ανάπτυξης, αλλά έχουν δευτερεύουσα μόνο σημασία, γιατί υπακούουν σε έναν αυτοματοποιημένο μηχανισμό ανάπτυξης της ίδιας της νόησης, το μηχανισμό της εξισορρόπησης. Η ανθρώπινη νοημοσύνη έχει μια εντελώς ιδιαίτερη, μια δική της ενεργητική δυνατότητα για ανάπτυξη, γι' αυτό και δύο άτομα με την ίδια κληρονομικότητα, που ζουν στο ίδιο ακριβώς περιβάλλον, γίνονται δύο εντελώς ξεχωριστές προσωπικότητες.

3. Κοινωνικότητα του παιδιού και σχολείο

Κατά τον Rene Hubert η κοινωνικοποίηση του παιδιού αρχίζει από τη γέννησή του. Βάση της κοινωνικότητας του παιδιού⁽⁴⁾ είναι η οικογένεια και κυρίως

2. Καψάλης, Αχ., ό.π., σελ. 39.

3. Καψάλης, Αχ., ό.π., σελ. 173, 174.

4. Χαράλαμπάκης, Β., *Γενική Παιδαγωγική*, Αδελφοί Κυριακίδη, Αθήνα 1984, σελ. 250, 251, 252.

η μητέρα, με τη σωστή θέση που θα πάρει απέναντί του. Ανάμεσα στη σχέση μητέρας-παιδιού δημιουργούνται τα πρώτα στηρίγματα της κοινωνικής ανάπτυξης. Από την αγάπη των γονέων και του δασκάλου τρέφεται η κοινωνικότητα του παιδιού, η οποία ενισχύεται με τη συνεχή και γεμάτη ενδιαφέρον καθοδήγηση και χειραφέτηση. Μετά την οικογένεια, στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας ακολουθεί το σχολείο με την παιδαγωγική του δραστηριότητα. Ούτε η οικογένεια ούτε το σχολείο θεωρεί τόσο απλή την προσαρμογή του παιδιού σε ορισμένα πρότυπα κοινωνικής ζωής. Το σχολείο προετοιμάζει το παιδί με την ανάλογη κοινωνική αγωγή και προσπαθεί με τα μέσα που διαθέτει και με την όλη οργάνωσή του να το προσαρμόσει προοδευτικά στο πνεύμα της κοινωνικής ζωής. Οι εξεζητημένες προσπάθειες, που τείνουν στην πρόωρη κοινωνικοποίηση του παιδιού και στην πρόωρη οικειοποίηση τρόπων κοινωνικής ζωής (στην εποχή μας είναι πολύ συχνό φαινόμενο, καθώς γονείς προσπαθούν να «μεγαλώσουν» τα παιδιά τους με ενέργειες που δεν αρμόζουν στην ηλικία και την ωρίμανση των παιδιών, ζητώντας από αυτά το ακατόρθωτο), καταδικάζονται ανεπιφύλακτα, δεδομένου ότι οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια σε αποτυχία. Στην περίοδο της σχολικής ζωής, το παιδί πρέπει με τους ενθουσιασμούς του, τις συγκινήσεις του, τις ποικίλες άλλες συναισθηματικές καταστάσεις του, τη φρονηματοπιστική διδασκαλία και τη συστηματική χειραφέτηση από τους γονείς του, να αποκτήσει το συναίσθημα της ασφάλειας και της εμπιστοσύνης, να αναπτύξει θάρρος και πρωτοβουλία, και να επιδείξει προθυμία για εργασία και ανάληψη ευθυνών.

Κοινωνικοποίηση, λοιπόν, του παιδιού είναι η ικανότητά του να ρυθμίζει τη συμπεριφορά του έναντι των άλλων ανηλίκων της συμβιωτικής ομάδας και των ενήλικων προσώπων του περιβάλλοντός του, να έχει αποκτήσει μια σχέση που να επιτρέπει τη συμβίωση και τη συνεργασία με ένα ρυθμό εργασίας και ζωής προοδευτικό και δημιουργικό. Κατά τον Rousseau⁽⁵⁾ η πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου και η λειτουργική ισορροπία των δυνάμεών του συντελούνται μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον και όχι μακριά από την κοινωνική ζωή. Σ' αυτό το περιβάλλον αναπτύσσεται ηθικά, σωματικά, ψυχικά, πνευματικά και αποκτά προσωπικότητα. Το σχολείο, λοιπόν, που είναι από τα μεγαλύτερα σε διάρκεια περιβάλλοντα του παιδιού, είναι κέντρο πολιτειακής και κοινωνικής ζωής (Kerchensteiner).

Πρέπει, λοιπόν:

- η οικογένεια να είναι ο πρωταρχικός παράγοντας της κοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού·
- το σχολείο να προετοιμάζει το παιδί για τη συνειδητή ένταξή του στο ρυθμό της κοινωνικής ζωής·
- να καλλιεργείται ο ελεύθερος διάλογος μεταξύ των μαθητών, ώστε να αναπτύσσεται η κρίση τους·

5. Καψάλης, Αχ., ό.π., σελ. 378-9.

- το σχολείο να ασκεί τους μαθητές να μελετούν, να ερευνούν και να κρίνουν γεγονότα της κοινωνικής, πολιτιστικής και σχολικής ζωής·
- όχι μόνο να πάρει το σχολείο τη μορφή της κοινότητας, αλλά να είναι μια πραγματική κοινότητα·
- η σχολική ζωή, με την παιδαγωγική μορφή και οργάνωσή της, να έχει κοινά χαρακτηριστικά με την οργανωμένη έξω κοινωνία·
- ο εκπαιδευτικός με την έντονη προσωπικότητά του και την κοινωνικότητά του να περάσει ομαλά και συνειδητά τις αξίες στους μαθητές και στην κοινότητα στην οποία ζει.

4. Οικογένεια και σχολική επίδοση

4.1. Οικογένεια

Στα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού οι ενισχύσεις των γονέων καθορίζουν αποκλειστικά τη μάθησή του, γιατί συνήθως η επιθυμητή συμπεριφορά του παιδιού ενισχύεται θετικά με την εκδήλωση της αγάπης των γονέων. Έχοντας το παιδί πρότυπο συμπεριφοράς τους γονείς του οικειοποιείται ολόκληρο το σύστημα αξιών της οικογένειας. Οικειοποιείται τις φιλοδοξίες, τα ενδιαφέροντα, τις προσδοκίες, τον τρόπο αντιμετώπισης καταστάσεων καλών ή κακών, κερδίζοντας έτσι την αγάπη τους. Ο καθηγητής H. Heckhausen (1970) δέχεται πέντε βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν τη γέννηση και την ανάπτυξη των κινήτρων επίδοσης. Αυτοί είναι:

1. η ωρίμανση των αισθησιοκινητικών και κυρίως των γνωστικών λειτουργιών,
2. η ανάπτυξη άλλων κινήτρων και προδιαθέσεων (αυτονομία, ανεξαρτησία κ.ά.),
3. ευκαιρίες βιωμάτων επιτυχίας,
4. οι ενισχύσεις των προσπαθειών του παιδιού και
5. τα πρότυπα συμπεριφοράς.

Και οι έρευνες του D. Mc. Clelland συντείνουν στο συμπέρασμα πως η μητέρα που φροντίζει να καταστήσει το παιδί ανεξάρτητο και το παρακινεί να κάνει μόνο του τις διάφορες εργασίες δημιουργεί ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ανάπτυξη των κινήτρων επίδοσης στο παιδί. Γενικά, η θερμή και εγγάρδια ατμόσφαιρα αποτελεί την πιο ευνοϊκή προϋπόθεση για την καλλιέργεια της αυτονομίας, της αυτενέργειας, της αυτοπεποίθησης, των βάσεων, δηλαδή, της ανάπτυξης των κινήτρων απόδοσης. Βασική, όμως, προϋπόθεση για την ανάπτυξη των κινήτρων απόδοσης είναι οι απαιτήσεις των γονέων να ανταποκρίνονται στο επίπεδο των δυνατοτήτων του παιδιού. Οι γονείς που έχουν ισχυρά κίνητρα επίδοσης θέτουν υψηλότερες απαιτήσεις στα παιδιά τους από τους γονείς με ασθενή κίνητρα. Ο πατέρας γενικά είναι πιο συγκρατημένος γονιός. Αφήνει μεγαλύτερη ελευθερία και αυτονομία στο παιδί του που έχει υψηλές επιδόσεις. Αντίθετα, ο πατέρας παιδιών με ασθενή κίνητρα επίδοσης κατευθύνει αυταρχικά τη συμπεριφορά του παιδιού.

Τα παιδιά με ισχυρά κίνητρα επίδοσης θεωρούν ως αίτιο επιτυχίας τους τον εαυτό τους και της αποτυχίας τους την τύχη. Αντίθετα, τα παιδιά με ασθενή κίνητρα επίδοσης θεωρούν ως αίτιο επιτυχίας τους την τύχη και ως αίτιο αποτυχίας τον εαυτό τους. Εδώ η επίδραση του οικογενειακού περιβάλλοντος είναι μεγάλη γιατί, όταν το παιδί αντεπεξέρχεται με επιτυχία στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, αποκτά αυτοπεποίθηση, αντιμετωπίζει με θετική διάθεση καταστάσεις ή περιστάσεις επίδοσης, γιατί ελπίζει ότι έτσι θα του δοθεί η ευκαιρία να διαπιστώσει τις ικανότητές του. Αν τις περισσότερες φορές αποτυγχάνει, φυσικό είναι να αμφιβάλλει για τις ικανότητές του και να αποφεύγει έτσι τις ευκαιρίες επίδοσης, γιατί τις θεωρεί αποτυχία.

Η οικογένεια πρέπει να ενεργοποιεί τις πνευματικές αξίες, τις πολιτιστικές εσωτερικές αξίες, γεγονός που ξυπνά την πνευματική ζωή στο παιδί και διαμορφώνει μαζί με τις εσωτερικές δυνάμεις το χαρακτήρα του παιδιού. Η αποτελεσματικότητα της ανατροφής στο σπίτι εξαρτάται από τους εξής παράγοντες:

- το ύψος της ανατροφής,
- τον αριθμό των αδελφών και τη θέση του παιδιού στη σειρά των αδελφών,
- την οικονομική θέση της οικογένειας και
- την ατελή και διαταραγμένη οικογένεια.
- Η οικογένεια πρέπει να ικανοποιεί τις βασικές ψυχικές ανάγκες του παιδιού: την αξίωση για αγάπη, ασφάλεια, προσοχή, ελευθερία, καθοδήγηση, κίνητρα, ισότητα. Η ικανοποίηση αυτών των αναγκών πρέπει να διατηρεί τη χρυσή τομή ανάμεσα στα άκρα του «πάρα πολύ» και του «πάρα πολύ λίγο», αλλιώς δημιουργούνται ελλειπείς μορφές ανατροφής στο σπίτι, όπως: το παιδί να κακομαθαίνει, να είναι ανυπάκουο, να αντιδικεί, να μη συμβιβάζεται, να προκαλεί σύγχυση στον εαυτό του και στο περιβάλλον του.
- Η ψυχοπνευματική εξέλιξη του παιδιού δεν επηρεάζεται μόνο από τους γονείς αλλά και από τα αδέρφια. Το μοναχοπαιδί δεν έχει τα ερεθίσματα που προέρχονται από άλλα αδέρφια και έτσι απειλείται η φυσιολογική προσαρμογή του με άλλους ανθρώπους. Αν όμως το παιδί έχει ένα ή δύο αδελφάκια, ευνοείται περισσότερο η σωστή ανάπτυξή του. Οι αξίες και τα ενδιαφέροντα μοιράζονται εξίσου και έτσι το παιδί δεν γίνεται ούτε κακομαθημένο ούτε σκληρό. Όταν το παιδί είναι μεγαλύτερο από ένα αδελφάκι του, παίρνει τα πάντα στα σοβαρά, ταιριάζει λιγότερο με τους συνομηλίκους του και περισσότερο με τους μεγάλους. Το μικρότερο παιδί, αντίθετα, είναι ενεργητικό, ανοιχτό, εύθυμο και δεν παίρνει τίποτα στα σοβαρά.
- Η οικονομική θέση της οικογένειας έχει σχέση με το ντύσιμο, την περιποίηση του σώματος, τη διατροφή, την πνευματική καλλιέργεια, τη διαπαιδαγώγηση, την ανάλογη κοινωνική τάξη. Αντίθετα, η φτώχεια δημιουργεί προβλήματα κυρίως στα αγόρια παρά στα κορίτσια. Αυτή η θέση ταυτίζεται και με την ανεργία των γονέων.
- Όταν η οικογένεια είναι ατελής ή διαταραγμένη (διαζύγιο, συγκρούσεις κ.ά.), τότε πολλοί παράγοντες παρακάμπτονται. Η συναναστροφή μόνο με τον

πατέρα αναπτύσσει τη θέληση, το σεβασμό στην αυθεντία, την επιδίωξη κύρους και αυτοκυριαρχίας κ.ά. Η συναναστροφή μόνο με τη μητέρα αναπτύσσει τη συναισθηματική πλευρά του παιδιού, το αίσθημα, την αγάπη, την πίστη. Βλέπουμε ότι η σωστή εξισορρόπηση των σχέσεων με τους γονείς δημιουργεί σωστή προσωπικότητα στο παιδί, αφού ο ένας γονέας καλύπτει τον άλλο στη διάπλαση του χαρακτήρα του παιδιού.

Στις περισσότερες οικογένειες τα παιδιά έχουν διαφορετική αλληλεπίδραση με το γονιό του κάθε φύλου. Η μητέρα και ο πατέρας έχουν διαφορετική επιρροή και συνεισφορά στην ανάπτυξη των παιδιών και στην απόκτηση της κατάλληλης για το φύλο τους συμπεριφοράς. Αν και ο πατέρας είναι ένα σημαντικό πρόσωπο για το παιδί, που λειτουργεί ως μοντέλο για μίμηση και ταύτιση, ο ρόλος του είναι δευτερεύων σε σύγκριση με το ρόλο της μητέρας. Οι περισσότεροι θεωρούν ότι ο πιο σημαντικός ρόλος του πατέρα είναι ο οικονομικός, αλλά και οι ίδιοι οι πατέρες θεωρούν ότι, αν έχουν εκπληρώσει τις οικονομικές υποχρεώσεις προς τα παιδιά τους, είναι καλοί πατέρες. Η κοινωνία μας η ίδια δίνει έμφαση στο διαφορετικό ρόλο του πατέρα, κρατώντας τους άνδρες μακριά από τα παιδιά τους, με αποτέλεσμα ο πατέρας να μην έχει τις ίδιες ευκαιρίες όπως η μητέρα, να συμμετέχει, δηλαδή, ενεργά στην ανάπτυξη των παιδιών. Ακόμα και όταν εργάζονται και οι δύο γονείς, η μητέρα είναι αυτή που αναλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της φροντίδας των παιδιών (Belskly, 1979). Οι έρευνες δείχνουν ότι, ενώ όλοι σχεδόν οι άνδρες παίζουν τακτικά με το παιδί τους, λίγοι είναι αυτοί που συμμετέχουν σε καθημερινή βάση στη φροντίδα του μωρού και ιδιαίτερα στις «βρόμικες δουλειές» (Kotelchuck, 1976). Ο ρόλος της μητέρας, γενικά, έχει μελετηθεί εκτεταμένα, ενώ αντίθετα οι κοινωνιολόγοι δεν μελετούν το ρόλο του πατέρα τόσο διεξοδικά και άμεσα όπως το ρόλο της μητέρας. Σε μια έρευνα βρέθηκε ότι ο πατέρας είναι πιο πιθανό να παίζει με τα παιδιά με διαφορετικό στυλ, πιο φυσικό, ενώ το στυλ της μητέρας είναι πιο τυπικό και συνδεδεμένο με αντικείμενα. Το παίξιμο με τον πατέρα περιλάμβανε πιο άγρια παιχνίδια, ενώ της μητέρας ήταν περισσότερο προφορικό (Lamb, 1975). Η επιστροφή του πατέρα στο σπίτι είναι συνήθως ένα ευχάριστο γεγονός, αφού ο πατέρας είναι αυτός που «διασκεδάζει», ενώ η επιστροφή της μητέρας, όταν εργάζεται, συνήθως συνοδεύεται με τα δυσάρεστα καθήκοντα της ημέρας. Πρέπει ο πατέρας αργότερα να ασχολείται σε καθημερινή βάση με την ανατροφή των παιδιών, και για να ξεκουράσει τη μητέρα αλλά και για να νιώθει το παιδί τη συνεχή παρουσία και των δύο γονιών στο σπίτι. Συμβαίνει, όμως, η συμπεριφορά του πατέρα να διαφοροποιείται απέναντι στα αγόρια και τα κορίτσια της οικογένειας. Από την ηλικία των 9 μηνών του παιδιού, ο πατέρας ανησυχεί περισσότερο για την ασφάλεια της κόρης παρά του γιου (Pedersen & Robson, 1969). Επειδή, εξάλλου, θεωρεί ότι τα κορίτσια είναι εύθραυστα, δεν παίζει τόσο συχνά τα δύσκολα παιχνίδια που παίζει με τα αγόρια. Οι κινήσεις του πατέρα όταν παίζει με τα αγόρια είναι πιο άγριες και απότομες. Αυτό βασίζεται στην αντίληψη που έχει ο πατέρας ότι τα κορίτσια είναι πιο εύθραυστα και λεπτεπίλε-

πτα από ό,τι τα αγόρια. Αυτό το βλέπουμε και όταν μεγαλώνουν τα παιδιά, καθώς ο πατέρας κλίνει περισσότερο προς στα αγόρια, γιατί θεωρεί ή γιατί έμαθε από τους δικούς του γονείς ότι το αγόρι πρέπει να πολεμήσει για να κερδίσει τη ζωή, αλλά και γιατί θα πρέπει αργότερα να συντηρήσει τη δική του οικογένεια, ενώ το κορίτσι θα έχει ένα καλό γάμο και δεν έχει τόση ανάγκη. Οι σημερινές, όμως, αντιλήψεις δείχνουν ότι τα παιδιά πρέπει να αντιμετωπίζονται ισότιμα, γιατί η κοινωνία είναι δύσκολη, οι υποχρεώσεις μεγάλες και τα κίνητρα πολλά. Πρέπει η οικογένεια σήμερα να δημιουργείται σε στέρεες βάσεις, να αναπτύσσεται μόνιμα και σταθερά και να διαπλάθει τα παιδιά της σύμφωνα με τις νέες τάσεις, χωρίς να χάνονται οι αξίες.

4.2. Κακή σχολική επίδοση

Πολλές είναι οι αιτίες που αναγκάζουν ένα παιδί να μην τα πηγαίνει καλά στα μαθήματα. Αναφέρονται στη συνέχεια κάποιες από αυτές.

Σχολική ανωριμότητα. Για να αποφασίσουμε εάν ένα παιδί είναι ώριμο ή όχι για το σχολείο, θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας τους εξής παράγοντες:

- την εξέλιξη της νοημοσύνης του,
- τη συναισθηματική του εξέλιξη,
- την κοινωνική του εξέλιξη,
- τη βιολογική του ωρίμανση.

Τις περισσότερες φορές η εξέλιξη του παιδιού στους παραπάνω τομείς συμβαδίζει, κάποιες φορές όμως το παιδί παρουσιάζει επιβράδυνση στην εξέλιξη μιας ή περισσότερων λειτουργιών και γι' αυτό θεωρείται ανώριμο για τη σχολική εργασία. Εμφανίζεται όταν το παιδί παρουσιάζει αδυναμία να παρακολουθήσει τα μαθήματα της τάξης του, δυσκολίες στην ανάγνωση και τη γραφή, φτωχό λεξιλόγιο, δυσκολία στις κοινωνικές συναναστροφές και δεν αποδέχεται το περιβάλλον και τους κανόνες της τάξης.

Ντροπή, δειλία. Εμφανίζεται όταν το παιδί είναι συνεσταλμένο, δεν κάνει εύκολα φιλίες, παραμένει απομονωμένο, δεν συμμετέχει στις δραστηριότητες της τάξης, αποφεύγει τα άλλα παιδιά στα διαλείμματα. Εδώ θα πρέπει το παιδί να ενθαρρύνεται από τους γονείς του και από τον δάσκαλο με το να του ανατίθενται απλές αρμοδιότητες, απλές ευθύνες, και να παροτρύνονται τα υπόλοιπα παιδιά να παίζουν μαζί του. Οι γονείς θα πρέπει να ασχοληθούν περισσότερο μαζί του παίζοντας, συζητώντας, ενθαρρυνοντάς το, και να εξετάσουν καλύτερα τη ζωή της οικογένειας, ώστε να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής ή ακόμη και να απορρίψουν κάποια δικά τους ελαττώματα. Σίγουρα το παιδί έρχεται στο σχολείο έχοντας κάποια βιώματα, θετικά ή αρνητικά, τα οποία θα πρέπει να τα συνδυάσει με τη ζωή της τάξης. Αυτό είναι δύσκολο για το παιδί και χρειάζεται τη στήριξη όλων των φορέων της εκπαίδευσης. Όχι μόνο ο εκπαιδευτικός, όπως νομίζουν πολλοί γονείς, αλλά και οι γονείς πρέπει να σκύψουν πάνω στα προβλήματα του παιδιού και να μη δικαιολογούν τον εαυτό τους λέγοντας ότι μόνο το σχολείο είναι υπεύθυνο. Συνεργασία, λοιπόν, με τον εκπαιδευτικό, συνεργα-

σία με τους τοπικούς φορείς της εκπαίδευσης, άμεσο ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες του σχολείου, παρακολούθηση, εν ανάγκη, σχολών γονέων, συμμετοχή στις ανοιχτές συζητήσεις και εκδηλώσεις, παρότρυνση του παιδιού για συμμετοχή του σε κοινωνικές εκδηλώσεις (πάρτι, γιορτές κ.ά.), ενδιαφέρον για τους φίλους του και κάλυψη, γενικά, κάθε ανάγκης του για επικοινωνία.

Αποθάρρυνση. Σίγουρα, κανένας μαθητής δεν θέλει την επίπληξη και την αποτυχία μπροστά στους άλλους συμμαθητές του. Το ίδιο συμβαίνει και με τους μεγαλύτερους σε ηλικία ανθρώπους, που θέλουν την επιβράβευση για τη συνέχιση των προσπαθειών τους. Είναι απαράδεκτο σημερινός εκπαιδευτικός να δημιουργεί πρόβλημα στην ψυχοσύνθεση των μαθητών του επιπλήττοντάς τους, τιμωρώντας τους, αποφεύγοντάς τους. Δημιουργεί έτσι επιθετικές συμπεριφορές, άγχος, προβλήματα ένταξης στο σύνολο, ανασφάλεια και μαθησιακές δυσκολίες με έντονο το συναίσθημα της απόρριψης και συνεπώς της αποτυχίας. Η ενθάρρυνση, αντίθετα, από το σχολείο με τη συνεργασία γονέα και εκπαιδευτικού, σε συνδυασμό με το καλό κλίμα στην οικογένεια, κλίμα εμπιστοσύνης και ασφάλειας, είναι στοιχεία που θα τονίσουν την προσωπικότητα του παιδιού και θα του επαναφέρουν την εμπιστοσύνη και την αυτοπεποίθηση που χρειάζεται για να προχωρήσει.

Αδιαφορία της οικογένειας. Υπάρχουν κάποια στοιχεία που καθιστούν φανερή ακόμη και στα μάτια των παιδιών την αδιαφορία της οικογένειας. Είναι κουρασμένα, δεν προσέχουν στο μάθημα, δεν συζητούν εύκολα, δεν «ανοίγονται» σε παρέες, έχουν μελαγχολική έκφραση και «κλείνονται» στον εαυτό τους, με αποτέλεσμα την κακή σχολική επίδοση. Χρειάζεται αρκετή προσπάθεια από μέρους του δασκάλου για να πλησιάσει ένα τέτοιο παιδί. Αν πραγματικά υπάρχει καλή σχέση μαθητή-εκπαιδευτικού, τότε θα τα καταφέρει να το πλησιάσει. Αν το παιδί νιώθει ότι ο δάσκαλος ενδιαφέρεται και θέλει να το βοηθήσει, τότε θα του ανοίξει την καρδιά και θα επιτύχει.

Είναι πολύ λεπτή η θέση του εκπαιδευτικού όταν καλεί τους γονείς σε παιδαγωγική συνάντηση. Εκεί θα πρέπει να τους εκθέσει τα προβλήματα του παιδιού προσέχοντας πάντα να μην επικρίνει και να μην κατηγορεί την οικογένεια.

Είναι απαράδεκτη η αδιαφορία της οικογένειας, ακόμη και αν τα προβλήματα και οι υποχρεώσεις των γονέων είναι μεγάλες. Δεν είναι δυνατόν να μην υπάρχει λίγος χρόνος για να αφιερωθεί στη διάπλαση του παιδιού. Το παιδί σε μικρή ηλικία δεν καταλαβαίνει τα προβλήματα των γονέων. Σε αυτή την ηλικία το παιδί έχει ανάγκη τη στήριξη των γονέων του σε κάθε δραστηριότητά του, είτε παιχνίδι είναι αυτό είτε μαθήματα. Ακόμη και την επίπληξη και παρατήρηση έχει ανάγκη, γιατί έτσι αισθάνεται την ασφάλεια γύρω του. Είναι λάθος που πολλοί γονείς προσπαθούν να βρουν τρόπους για να απομακρύνουν τα παιδιά «μέσα από τα πόδια τους» ή λέγοντας ότι «έχεις μόνο υποχρεώσεις και όχι δικαιώματα» ή ακόμη ότι «εγώ σου τα προσφέρω όλα, εσύ τι κάνεις;». Το παιδί χρειάζεται ό,τι και οι μεγάλοι. Χρειάζεται την ψυχαγωγία, το χιούμορ, τις εκδρομές, τη συμμετοχή του σε όλα τα κοινά της οικογένειας, τη συζήτηση. Αυτά, έστω και σε μι-

κρό βαθμό αν ικανοποιούν τις ανάγκες του παιδιού, επιτυγχάνεται η κοινωνικοποίησή του, επιβραβεύεται η σχολική του επίδοση και η μελλοντική του ένταξη στην κοινωνία. Ο σύγχρονος τρόπος ζωής των νέων οικογενειών έχει πολλές απαιτήσεις και η οικογένεια χρειάζεται ώριμους και σκεπτόμενους γονείς. Θα πρέπει να έχουν υπομονή στις προσπάθειες του παιδιού, να το ανταμείβουν, ελαχιστοποιώντας έτσι τις αποτυχίες του. Αντίθετα, όταν οι γονείς είναι αδιάφοροι, μεγιστοποιούν, ίσως άθελα τους, την όποια αποτυχία, αποθαρρύνουν κάθε δημιουργική προσπάθεια, με αποτέλεσμα την εδραίωση του συναισθήματος της κατωτερότητας στο παιδί.

4.3. Καλή Σχολική Επίδοση

Η καλή σχολική επίδοση εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως είναι:

- η σωστή οργάνωση του μαθητικού χρόνου και των δραστηριοτήτων,
- η σωστή οργάνωση του χρόνου μελέτης,
- η αισιοδοξία και η πίστη για το τελικό αποτέλεσμα,
- η συμπαράσταση των γονέων με την ενεργό συμμετοχή τους,
- η σωστή λειτουργία της οικογένειας, οι κανόνες και οι αξίες της,
- η επιβράβευση σχολείου-γονέων,
- το κοινωνικό και μορφωτικό επίπεδο των γονέων,
- το άμεσο ενδιαφέρον των γονέων για την εξέλιξη του παιδιού,
- το υπόλοιπο περιβάλλον και πόσο αυτό επιδρά,
- η ψυχολογική στήριξη και οι υγιείς σχέσεις,
- ο χώρος εργασίας και μελέτης του παιδιού με τα απαραίτητα μέσα,
- τα δεδομένα κίνητρα την κατάλληλη στιγμή και η αυτοπεποίθηση του παιδιού για την αντιμετώπισή τους,
- οι αναπτυσσόμενες βαθμίδες δυσκολιών και πρωτοβουλιών και η ενθάρρυνσή του για την αντιμετώπισή τους,
- η ενασχόληση του παιδιού με τον αθλητισμό,
- η σωστή ψυχαγωγία του τη σωστή στιγμή,
- η ανάπτυξη ενδιαφερόντων σε συνδυασμό με τα μαθήματα,
- σωστή καθοδήγηση της προσωπικότητάς του με την ανάλογη συμπαράσταση από τους δικούς του,
- πίστη στην εκπαίδευση για την ίδια τη ζωή του παιδιού και όχι μόνο για κοινωνική άνοδο,
- η ανάπτυξη της αυτοαντίληψης και αυτοεκτίμησης, με ανάπτυξη θετικής σκέψης για όλες τις στάσεις ζωής,
- η αποφυγή από μέρους των γονέων συγκρίσεων ή διακρίσεων με άλλα αδέρφια ή μαθητές,
- η ελεύθερη έκφραση των συναισθημάτων του παιδιού κ.ά.

Βλέπουμε ότι τα λειτουργικά χαρακτηριστικά της οικογένειας παίζουν πιο καθοριστικό ρόλο στη σχολική επίδοση και από αυτήν ακόμη την κοινωνικο-οικονομική στάθμη της οικογένειας. Μην ξεχνάμε, όμως, ότι η κοινωνικο-οικονομι-

κή στάθμη καθορίζεται από παράγοντες εξωτερικούς, αποδεκτούς ή μη, οι οποίοι τροποποιούνται ανάλογα με τα συμφέροντα κάθε τάξης. Γιατί, λοιπόν, δεν προσπαθούμε να τροποποιήσουμε τις συνθήκες της δικής μας οικογένειας, που αποτελείται από μικρό πλήθος ατόμων; Δεν θα πρέπει τα οποιαδήποτε προβλήματα να μεταφέρονται στην οικογένεια ούτε η εργασία μας να είναι τροχοπέδη για την ανάπτυξη των παιδιών. Μήπως θα πρέπει να δούμε τα πράγματα από μια άλλη όψη; Μήπως είναι καιρός να καταλάβουμε ότι η ζωή σε ένα σωστό οικογενειακό περιβάλλον θα έχει αποτέλεσμα και την επιτυχία μας στην εργασία; Η θετική ενέργεια που θα πάρουμε από την οικογένεια θα είναι τροφοδότης για την κοινωνική και οικονομική μας ανάπτυξη. Ασφαλώς, κάποιες δυνατότητες της οικογένειας εξαρτώνται από την κοινωνικο-οικονομική θέση της. Αν είναι δύσκολο να βελτιώσουμε αυτή τη θέση, είναι εύκολο, όμως, να βελτιώσουμε τις συνθήκες ζωής της οικογένειας και να επενδύσουμε στα παιδιά μας.

Ας σκύψουμε πάνω στα προβλήματα των παιδιών. Να τα βοηθήσουμε από μικρά στην ανάπτυξη των νοητικών τους ικανοτήτων, ασχολούμενοι μαζί τους με απλά παιχνίδια, να τα εισαγάγουμε στις αξίες της ζωής, να τα μάθουμε στην οργάνωση, να μην τα επιπλήττουμε μπροστά σε άλλους, να τους γνωρίσουμε τους κανόνες και τις υποχρεώσεις τους, να αναπτύξουν την αυτοπεποίθησή τους, να τα ελέγχουμε έμμεσα και να συμπαράστεκόμαστε με συμβουλές μας σε κάθε δυσκολία τους, να τα ενθαρρύνουμε στα προβλήματά τους. Το ένστικτο (μητρικό και πατρικό) που έχουν οι γονείς, οι αξίες για τη ζωή που έχουν διαμορφώσει, η αγάπη για τα παιδιά τους, η θέλησή τους για κάθε δυνατή βοήθεια, η επιθυμία τους για καλύτερη επιτυχία των παιδιών τους κάνουν αυτούς να αισθάνονται ότι πρέπει να προσφέρουν ό,τι είναι δυνατόν για την καλύτερη διάπλαση των παιδιών τους. Μην ξεχνάμε, όμως, ότι σε κάθε κανόνα υπάρχουν και εξαιρέσεις. Έτσι, υπάρχουν και γονείς που πιστεύουν ότι μόνο η εξοικονόμηση όλο και περισσότερων χρημάτων ή κοινωνικής ανόδου θα φέρει την άνοιξη στην οικογένεια. Είναι λάθος να το πιστεύουμε αυτό, γιατί το παιδί έχει καθημερινά την ανάγκη ολόενα και περισσότερο των γονέων του σε αγάπη, συμπαράσταση, ασφάλεια και χρόνο. Η εκπαιδευτική πείρα μου δείχνει αυτά που αναφέρω και είναι πολύ δύσκολο για έναν εκπαιδευτικό να έχει μπροστά του γονείς που «σηκώνουν τα χέρια τους» με τη συμπεριφορά και την αντίδραση του παιδιού τους λέγοντας απλώς «εγώ του προσφέρω ό,τι χρειάζεται, τι να κάνω τώρα;» ή «τι κάνει το σχολείο; γιατί το παιδί μου έρχεται έτσι σπίτι;» ή «τι δεν κάνετε, που θα έπρεπε να κάνετε;» ή «εγώ γυρνάω στο σπίτι αργά από τη δουλειά μου και είμαι πτώμα για να το ελέγξω» ή «γιατί το παιδί μου δεν πάει καλά στα μαθήματα; εγώ δεν μπορώ να βοηθήσω, δεν προλαβαίνω από τη δουλειά μου». Εδώ, λοιπόν, είναι και το ερώτημα: Δεν υπάρχει λίγος χρόνος για το παιδί; Είναι δύσκολο για τον εκπαιδευτικό, που έχει 25 ή και παραπάνω μαθητές, να γνωρίζει τι ακριβώς συμβαίνει και συγχρόνως να επεμβαίνει έγκαιρα.

Η δυνατότητα της οικογένειας να προετοιμάσει το παιδί, σύμφωνα με τις απαραίτητες για τη σχολική μάθηση αξίες, ικανότητες και δεξιότητες, είναι κα-

θαρά θέμα ιδιοσυγκρασίας των γονέων και δεν τους το επιβάλλει κανείς και ούτε κανείς ποτέ θα ζητήσει ευθύνες παρά η ίδια η οικογένεια από τον εαυτό της.

5. Συμπεράσματα

Ο ρόλος της οικογένειας στην επίδοση των παιδιών είναι πολύ βασικός και υπάρχει πλούσια σχετική βιβλιογραφία. Από την ημέρα της γέννησής του το παιδί έρχεται σε ένα περιβάλλον όπου η ανατροφή του θα πρέπει να είναι πρωταρχικός στόχος των γονέων. Η ωρίμανση της σκέψης των γονέων, η σταθερότητα των σχέσεών τους καθώς και η ψυχική και κοινωνική ετοιμότητά τους πρέπει να είναι δεδομένες. Οι αξίες της ζωής, οι προσδοκίες, οι φιλοδοξίες, τα πρότυπα, τα κίνητρα, οι συναναστροφές, οι απαιτήσεις, οι ευκαιρίες, οι ενισχύσεις των προσπαθειών, η συμπεριφορά, η αναγνώριση είναι στοιχεία τα οποία οι γονείς πρέπει να προσέχουν, να διαφυλάττουν, να υπερασπίζονται και να μεταδίδουν.

Φθάνοντας στη σχολική ηλικία το παιδί πρέπει να έχει μέσα του όλες τις αξίες και συμπεριφορές και συνεχίζοντας να βελτιώσει αυτές και να αποκτήσει όλες τις δεξιότητες και ικανότητες που προσφέρει το σχολικό περιβάλλον. Η κοινωνικοποίηση του παιδιού ξεκινά, λοιπόν, από τη γέννησή του, διαπλάθεται στην οικογένειά του και συνεχίζει στο σχολείο, όπου εκεί θέτει τα αυριανά θεμέλιά του. Κύριο χαρακτηριστικό του παιδιού της σχολικής ηλικίας είναι η τάση για εργατικότητα και παραγωγικότητα. Οι γονείς πρέπει με υπομονή και επιμονή να παρακολουθούν κάθε προσπάθεια του παιδιού, να την επικροτούν, να την επιβραβεύουν, ώστε να ελαχιστοποιήσουν τις αποτυχίες του και να μεγιστοποιήσουν τις επιτυχίες του. Αντίθετα, όταν οι γονείς είναι αγχώδεις, υπερπροστατευτικοί, πειστικοί, υποτιμούν τότε τα απλά επιτεύγματα του παιδιού ζητώντας πάντα κάτι καλύτερο, μεγιστοποιούν τις δυσκολίες και τις αποτυχίες του και αποθαρρύνουν κάθε δημιουργική του προσπάθεια, αυξάνοντας έτσι το συναίσθημα κατωτερότητας στο παιδί με αποτέλεσμα την κακή σχολική επίδοση. Η θετική ενέργεια που εκπέμπουν οι γονείς είναι τροφοδότης ζωής για το παιδί. Η αρνητική ενέργεια που εκπέμπουν οι γονείς σίγουρα είναι το μέσο για αμφισβήτηση της ζωής στα μάτια του παιδιού. Ο χρόνος και η υπομονή των γονέων ανταμείβει αυτούς, όταν βλέπουν την επίδοση του παιδιού τους. Πρέπει, λοιπόν, η οικογένεια:

- να είναι αποτελεσματική στη διαχείριση των οικογενειακών θεμάτων με ηρεμία και υπομονή,
- να έχει ξεκάθαρους ρόλους και υποχρεώσεις, ανάλογα με το φύλο,
- να εφαρμόζει συνεπείς κανόνες συμπεριφοράς με σταθερότητα και αυστηρότητα, χωρίς παρεκκλίσεις,
- να εκδηλώνει έμπρακτα το ενδιαφέρον της για τις ανάγκες των μελών της, δίνοντας χρόνο και μεταδίδοντας θετικά στοιχεία,
- να στηρίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη των μελών της,

- να επικοινωνεί με διάλογο, χωρίς προκαταλήψεις,
- να ενθαρρύνει τη συνεργασία χωρίς ακρότητες,
- να στηρίζεται στον αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των μελών,
- να ενθαρρύνει τις μαθητικές δραστηριότητες των μελών προτρέποντας αυτά πάντα στη σωστή επίδοσή τους,
- να υπάρχει σωστός τρόπος επικοινωνίας μεταξύ των μελών, ώστε να διευκολύνεται ο διάλογος,
- να αξιολογεί και να στηρίζει κάθε ψυχική, σωματική ή πνευματική αλλαγή του παιδιού,
- να δίνει τα σωστά πρότυπα συμπεριφοράς και κοινωνικότητας στο παιδί,
- να αναλάβει πρωτοβουλίες και δράση και να έχει συνεργασία με άλλους γονείς, τόσο στο σχολείο όσο και έξω από αυτό,
- να ενημερώνεται για κάθε κοινωνική αλλαγή και να μην έχει «παρωπίδες» σε κάποιες ιδέες,
- να ενθαρρύνει κάθε θετική εξωσχολική δραστηριότητα του παιδιού, όπως αθλητισμό, θέατρο κ.ά., και
- να παρακολουθεί από κοντά κάθε δραστηριότητα των φίλων του παιδιού και να συζητά μαζί του τις ενέργειες αυτών.

Δίνουμε, λοιπόν, χρόνο, υπομονή, συμπαράσταση στα παιδιά για τη σωστή ανάπτυξη και επίδοσή τους, γνωρίζοντας ότι η οικογένεια είναι η αναπνοή στα παιδιά που συνεχώς τη βελτιώνουμε και τη δυναμώνουμε, χωρίς ποτέ να τη σταματάμε.

Βιβλιογραφία

- Γεωργίου, Σ., “Παράμετροι και συνέπειες της γονικής εμπλοκής στην εκπαιδευτική διαδικασία των παιδιών τους”, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 110, 2000, σ. 56-64.
- Dottrens, Robert, *Παιδαγωγώ και Διδάσκω*, Δίπτυχο-Unesco, Αθήνα 1974.
- Ηλιού, Μ., “Ο ερευνητής και η ανάγνωση των αριθμών ή το αίνιγμα της σχολικής αποτυχίας”, *Σύγχρονη Εκπαίδευση*, τ. 94, 1997, σ. 22-25.
- Θεοφυλάκτου, Θεοφύλακτος, *Διάλογος με τους γονείς*, Θεσσαλονίκη 1995.
- Ιμβριώτη, Ρόζα, *Παιδεία και Κοινωνία - Ελληνικά εκπαιδευτικά προβλήματα*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1985.
- Καψάλης, Αχ., *Παιδαγωγική Ψυχολογία*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1986.
- Μπανκς, Ο., *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης* (επιμ. Σπ. Ράσης), Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1995.
- Ξωχέλλης, Παν., *Θεμελιώδη προβλήματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1985.
- Τσουρέκης, Δημ. Γ., *Σύγχρονη Παιδαγωγική. Παιδαγωγικές τάσεις από τις αρχές του 20ού αιώνα μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1981.
- ΥΠ.Ε.Π.Θ-Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, «Γονείς: Όταν τα πράγματα ...δεν πάνε καλά!», Αθήνα 2000.
- Φραγκουδάκη, Άννα, *Κοινωνιολογία της εκπαίδευσης - Θεωρίες για την κοινωνική ανισότητα στο σχολείο*, Παπαζήσης, Αθήνα 1985.
- Χαραλαμπίδης, Β., *Γενική Παιδαγωγική*, Αδελφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1984.